

Trygve Haavelmo

De Nobelprijs voor economie 1989 is toegekend aan de Noorse econoom Trygve Haavelmo. Haavelmo is vooral bekend vanwege het zogenaamde Haavelmo-effect, dat in de meeste inleidende tekstboeken in de macro-economie of de openbare financiën wel ergens een plaatsje krijgt. Het Haavelmo-effect houdt in dat een verhoging van de overheidsuitgaven onder gelijktijdige verhoging van de belastingen ('balanced budget') een positieve invloed heeft op de economische groei en de werkgelegenheid. Voordat Haavelmo in 1945 zijn artikel over de positieve multiplier-effecten van een 'balanced budget'-verhoging publiceerde¹, was de gangbare opvatting dat een verhoging van de overheidsuitgaven onder gelijktijdige verhoging van de belastingen neutraal op de economie uitwerkte.

De gedachte dat er een positief Haavelmo-effect zou bestaan, sloot nauw aan bij de Keynesiaanse analyse die na de tweede wereldoorlog overal ingang vond. Het grote belang daarvan was dat er voor het eerst systematisch aandacht werd besteed aan de bestedingseffecten van overheidsuitgaven. Na de geweldige groei van de publieke sector in de jaren zestig en zeventig en na de economische stagnatie aan het eind van dat decennium begon er geleidelijk echter ook steeds meer aandacht te ontstaan voor de economische nadelen die aan hoge overheidsuitgaven en belastingen verbonden kunnen zijn. Recentere economische theorieën hebben van het positieve Haavelmo-effect dan ook niet veel heel gelaten.

Volgens de monetaristen leiden hogere overheidsuitgaven en een hogere staatsschuld tot hogere rente en een hogere inflatie. Daardoor worden de particuliere bestedingen afgeremd. Aldus worden de gunstige effecten van extra overheidsbestedingen via monetaire terugkoppelingen weer ongedaan gemaakt. Supply-siders hebben er daarnaast op gewezen dat verhoging van belastingen of sociale premies een negatieve invloed op de werking van markten heeft waardoor de optimale allocatie wordt geschaad en de efficiency in de economie als geheel afneemt. De nieuw-klassieken ten slotte zien ook geen heil in een stijging van de overheidsuitgaven, omdat volgens hen economische subjecten heel goed doorhebben dat extra overheidsuitgaven vroeg of laat tot een stijging van belastingen moeten leiden. Zij laten zich door een dergelijke bestedingsimpuls dan ook niet van de wijs brengen, maar stellen hun uitgavenpatroon reeds op de toekomstige belastingverhoging in. Daardoor heeft de overheidsimpuls geen zin en treedt het Haavelmo-effect niet op.

In lijn met deze kritiek heeft Knoester een aantal jaren geleden onderzocht welke waarden de 'balanced budget multipliers' van Nederland, West-Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten over de periode 1960-1980 hadden². Uit Knoesters modelberekeningen blijkt dat de positieve bestedingseffecten van extra overheidsuitgaven in de genoemde landen en over de genoemde periode in belangrijke mate zijn overtroffen door de negatieve gevolgen van hogere belastingen en sociale premies. Dat komt vooral doordat de stijging van de belasting- en premiedruk in belangrijke mate is afgewenteld op de winstinkomens met als resultaat een daling van de netto investeringsquote. Voor de lange termijn vindt Knoester dan ook multipliers die variëren van -1,5 tot -3. Per saldo was er in de jaren zestig en zeventig dus sprake van een aanzienlijk 'omgekeerd Haavelmo-effect'. Getuige de internationale trend om via vermindering van de collectieve uitgaven en gelijktijdige vermindering van belastingen de economische groei te bevorderen, behoort het omgekeerde Haavelmo-effect thans tot de standaard economische beleidsopvattingen.

Gelukkig voor Haavelmo echter heeft hij de Nobelprijs niet ontvangen voor de ontdekking van het naar hem genoemde effect, maar voor zijn baanbrekende bijdrage aan de ontwikkeling van de econometrie. In de oudste econometrische modellen aan het eind van de jaren dertig en begin veertig werden alle vergelijkingen nog afzonderlijk geschat met behulp van de methode van de kleinste kwadraten. Haavelmo toonde in 1944 aan dat dit een foute procedure is omdat op die manier met de onderlinge wisselwerking van variabelen geen rekening wordt gehouden³. Om tot betere oplossingen te komen, introduceerde hij de kansrekening in de econometrie. Deze ontdekking zette een heel proces van verbetering van schattingsmethoden in gang dat voor de ontwikkeling van de econometrie van groot belang is geweest.

Zonder ook maar iets af te willen doen aan het belang van Haavelmo's bijdrage aan de ontwikkeling van de econometrie kan men zich afvragen waarom de Koninklijke Zweedse Akademie van Wetenschappen de Nobelprijs opnieuw toekent aan een econoom die zijn loopbaan allang achter zich heeft en voor een ontdekking die al vele tientallen jaren geleden is gedaan. Als men de gehele lijst Nobelprijswinnaars voor economie doorloopt, valt op dat dit veelvuldig het geval is; veel vaker dan bij de toekenning van Nobelprijzen aan beoefenaars van andere disciplines. Van een stimulerend effect van de Nobelprijs op een bepaalde onderzoeksrichting in de economie kan op die manier nauwelijks sprake zijn.

Een mogelijke verklaring voor dit verschijnsel zou kunnen zijn dat het Nobelprijs-comité met de uitverkiezing van een oude coryfee liever op 'veilig' speelt dan het risico te lopen zich in de vingers te snijden met de lauwering van iemand van wie nog niet duidelijk is of diens werk de tand des tijds zal doorstaan. Bovendien zou de keuze voor een jonge, nog actieve onderzoeker misschien kunnen worden uitgelegd als een keuze voor een bepaalde politieke stroming, gezien de nauwe verbondenheid die er vaak is tussen economische theorievorming en economische politiek. Het valt te begrijpen dat de jury die indruk koste wat kost zal willen voorkomen.

Een andere verklaring is dat de Nobelprijs voor economie nog maar kort bestaat (sinds 1969), terwijl de Nobelprijzen voor natuurkunde, scheikunde, medicijnen e.d. al sinds het begin van deze eeuw worden toegekend. Daardoor kan het zijn dat er binnen de economische discipline nog een relatief grote generatie 'grondleggers' aanwezig is, die eerst aan de beurt moeten komen voordat jongere talenten een kans krijgen.

Ten slotte zou de kennelijke voorkeur voor 'grand old men' kunnen voortkomen uit de vergankelijkheid van economische theorieën, die veel groter lijkt te zijn dan die van ontdekkingen in de beta-wetenschappen. De aard van de economie als maatschappijwetenschap maakt dat er een nauwe relatie is tussen het ontstaan en verdwijnen van theorieën en de maatschappelijke ontwikkeling. Pas na lange tijd wordt duidelijk wat de waarde van een nieuwe theorie is en in hoeverre deze de tand des tijds kan doorstaan. Zo is het bestaan van het Haavelmo-effect inmiddels door de maatschappelijke ontwikkeling achterhaald. Daarentegen is Haavelmo's bijdrage aan de ontwikkeling van de econometrie van blijvende waarde gebleken.

L. van der Geest

1. T. Haavelmo, Multiplier effects of a balanced budget, *Econometrica*, jg. 13, 1945, blz. 311-318.

2. A. Knoester, Stagnation and the inverted Haavelmo effect: some international evidence, *De Economist*, jg. 130, 1983, nr. 4, blz. 548-584.

3. T. Haavelmo, The probability approach in econometrics, *Econometrica*, jg. 12, 1944, supplement.